

DLA doktori értekezés tézisei

Németh Zsuzsa

Korálelőjátékok J. S. Bach *Klavierübung III.*
kötetében

Témavezető: Dr. habil. Szabó Balázs

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28-as számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest

2023

I. A kutatás előzményei

A Bach műveivel foglalkozó szakirodalom beláthatatlan rengetegében a *Klavierübung III.* korálelőjátékai más művekhez képest szerény mértékben vannak jelen, a tanulmányok azonban így is jelentős terjedelmet alkotnak.

A 20. század első évtizedeiben elsősorban olyan kiadványok foglalkoztak a gyűjteménnyel, melyek a szerző összes orgonaművét, avagy teljes életművét bemutatják (Albert Schweitzer, Hans Leudtke, Charles Stanford Terry, Harvey Grace, és mások könyvei). Ezek a művek kevésbé tekinthetők elemzésnek, sok esetben szubjektív bemutatást, vagy csupán értékelést tartalmaznak. Kitűnik ebből a sorból Hermann Keller Bach orgonaművekre koncentráló kötete, mely sok előremutató gondolatmenetet bemutat. Az 1960-as évektől jelentek meg egyre gyakrabban az egy-két korálfeldolgozásra irányuló, alaposabb elemzések. Ezeknek rendszerint a *Musik und Kirche* folyóirat adott helyet, olykor más zenei vagy teológiai témájú lapok. Nagy előrelépést jelentett, hogy a megszokott néhány bekezdésnyi terjedelem helyett ekkor már tíz-húsz oldal is jutott egy tételre. Az átfogóbb témákat körbejáró kötetek száma szintén gyarapodott a század második felében, Peter Williams és Christoph Wolff elemzései meghatározóakká váltak a

későbbi kutatások számára. Fordulópontot jelentett 1990-ben Gregory Butler *Bach's Clavier-Übung III. The Making of a Print* című műve, mely a kötet nyomdai munkálatait vizsgálta, és ezáltal új megvilágításba helyezte a keletkezés körülményeit. Albert Clement elvégezte a 20. század szerteágazó szakirodalmának összegyűjtését, 1999-ben megjelent könyve hiánypótló volt.

Hangsúlyozni kell, hogy munkám folyamán elsősorban angol és német nyelvű irodalomra támaszkodtam, továbbá francia és holland tanulmányok azon kis szeletére, melyről készült angol nyelvű összefoglalás.

II. Források

Mivel a *Klavierübung III.* korárelőjátékai közül egyetlen tételhez sem maradt fenn kézirat, fő forrásom az 1739-es első kiadás kottája volt. A műveket szerettem volna a kor zenei kontextusának megfelelően vizsgálni, ehhez segítségül hívtam Johann Gottfried Walther 1732-es zenei lexikonját és Johann Mattheson *Der vollkommene Cappelmeister* című művét. Luther legtöbb kapcsolódó műve megjelent magyar fordításban (*Kis Káté, Nagy Káté, prédikációk*), ritkább esetekben pedig a weimari összkiadás kritikai kiadásához fordultam.

III. Módszer

Munkafolyamatom első szakaszának célja az volt, hogy Luther Márton katekizmusának tükrében vizsgáljam a teljes gyűjteményt. Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy egyrészt ezt különböző mélységekben már mások is megtették, másrészt, hogy a vizsgálatot ki kell terjeszteni reformátor egyéb munkáira.

A kötet keletkezéstörténetének megismerése után célom az volt, hogy a művek elemzését saját megközelítéseim alapján végezzem el, ennek érdekében először a szakirodalom ismerete nélkül kezdtem el vizsgálni az egyes műveket. Az eredmény több meglepetést is okozott, mindenekelőtt azt, hogy milyen sok – egymásnak akár ellentmondó nézőpontból – lehet tekinteni ugyanarra a kompozícióra. A módszer segített kiszűrni azokat az elemzéseket, melyek például egy téves számolásra (témabelépések, ütemszámok esetében), vagy egy félregépelt hangnemre építették fel téziséket – különösen, ha az utána más tanulmányban is megjelent.

Mivel a koráfeldolgozások alapvetően énekszöveghez kapcsolódó orgonaművek, elemzéseim végső fázisában azzal foglalkoztam, hogy a tételekhez konkrét szövegi kapcsolódást keressek. Mindeközben törekedtem rá, hogy dolgozatomban ne

csak a saját véleményemet mutassam be, hanem kitérjek a már meglévő szakirodalom legfontosabb megközelítéseire, valamint hogy a műelemzéseknek legyen egy objektív oldala is.

IV. Eredmények

Munkám első és legfontosabb eredményének tekintem, hogy ezentúl magyar nyelven is lehet olvasni a teljes gyűjtemény háttéréről és az egyes korálfeldolgozások felépítéséről, értelmezéséről.¹ Hazánk könyvtáraiban az ide kapcsolódó elsődleges szakirodalom idegen nyelven is elenyésző mértékben van jelen, a tanulmányok beszerzése nehézkes. Bízom benne, hogy dolgozatomból ezentúl lehetőség nyílik megismerni az elmúlt száz év megközelítéseit.

A tételek elemzését a barokk kor zenei eszköztárából kiindulva közelítem meg: vizsgálom a különböző nemzeti stílusok alkalmazását, kompozíciós technikák megjelenését, a szerkezeti összefüggések szerepét és a retorikus figurák használatát. Mindezt összevetem az adott ének szövegével. Olykor nagyon egyértelmű szövegábrázolás figyelhető meg, máskor indokolt az óvatosság. Több tétel esetében sikerült

---

¹ Rövid tanulmányok eddig is elérhetőek voltak magyar nyelven, ezek Komlós Katalin és Finta Gergely munkái. Átfogó tanulmány mindeddig nem készült.

olyan gondolatmenettel gazdagítanom a művek értelmezését, melyet nem találtam korábbi szakirodalomban. A kifejtett értelmezések pontos eredetét minden esetben jelzik a hivatkozások.

Természetesen azt gondolom, hogy a szerző szándékát, pontos mondanivalóját nem lehet megfejteni szűk háromszáz év távlatából, de hiszek benne, hogy a kor zenei eszköztárának és teológiai megközelítésének vizsgálatával közelebb lehet kerülni az értelmezéshez.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

2019. augusztus 26. Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának találkozója Debrecenben

- Előadás: J. S. Bach: *Klavierübung III.*

2019. december 5. – 2020. június 7.²

- havi rendszerességű előadássorozat a Gyulai Pál utcai Református Gyülekezetben, melynek címe *J. S. Bach művei az egyházi év tükrében*, különös hangsúllyal a korálokra

2020 márciusa óta a Budaörsi Evangélikus Gyülekezet kántora vagyok, ahol az istentiszteleteken Bach más művei mellett a *Klavierübung III.* egyes tételeit is megszólaltatom.

2021. 08. 22. Evangélikus Kántorképző Intézet, Fót – kántorképzős tanártalálkozó

- Előadás: J. S. Bach: *Klavierübung III.*

2022. 08. 25. Evangélikus Kántorképző Intézet, Fót – Karvezető kurzus és kántortovábbképző tanfolyam

- Előadás: Lutheránus korálok megjelenése J. S. Bach műveiben.

---

² A járványhelyzet miatt az előadásokat márciusig lehetett megtartani, 2023 januárjától folytatódik ismét a sorozat.